

**Профілактика делінквентної поведінки
учнів старших класів засобами
музикотерапії**

Зміст

Розділ I. Теоретичні засади профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії.

1.1 Сутність проблеми профілактики делінквентної поведінки.....	6
1.2 Специфічні особливості профілактики делінквентної поведінки в учнів старших класів.....	8
1.3 Особливості використання музикотерапії під час профілактики делінквентної поведінки.....	12
1.4 Методи та форми профілактики делінквентної поведінки у учнів старших класів засобами музикотерапії.....	14

Розділ II. Експериментальна програма профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музичної терапії.

2.1 Соціально-педагогічна діагностика рівня схильності до правопорушень..	17
2.2 Експериментальна програма профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикальної терапії.....	21
2.3 Аналіз результатів дослідження рівнів схильності до правопорушень.....	22
ВИСНОВОК.....	23

Вступ

В даній роботі розглянуті особливості профілактичної роботи серед учнів старших класів, та використання музикотерапії як засобу профілактики делінквентної поведінки.

Актуальність: В останні роки злочинність молодіє, значно підвищується кількість правопорушень скоєних неповнолітніми. За даними статистики МВС України, за 2011 рік неповнолітні українці здійснили 17 000 846 злочинів - на 2,9% більше, ніж у 2010 році. Загрозлива тенденція зберігається і в 2013 році [41]. Підлітковий вік – один з найскладніших періодів розвитку людини. Діти знаходяться у періоді переходу від дитинства до дорослого життя, визначаються з напрямком майбутньої професії, вчатья реалізовувати свій потенціал, а також формують свій власний життєвий стиль. У цьому віці у молодій людини постає проблема вибору цінностей, і допомогу в виборі стилю поведінки, здійснює сім'я. В нашому суспільстві росте кількість неблагополучних сімей, які своїми помилками в вихованні, конфліктами, та аморальною поведінкою штовхають дитину до пошуку підтримки та розуміння в неформальних групах. Оскільки учні старших класів характеризуються підвищеною збудливістю, імпульсивністю, та складністю керування емоційно вольовою сферою, то часто діти стають членами кримінальних субкультур, в яких можна реалізувати та проявляти свої негативні емоції та почуття. Таким чином виникає проблема делінквентної поведінки у молодіжному середовищі. Існують багато методів та форм профілактики такого виду поведінки, але на нашу думку найефективнішою буде саме музикотерапія. Молоде покоління не уявляє своє життя без музики, вона супроводжує їх у громадському транспорті, у виконанні фізичних вправ, у виконанні домашнього завдання, та під час відпочинку у колі друзів. Але більшість з дітей навіть не усвідомлюють силу впливу музики на їх поведінкову та емоційну сфери. Тому профілактика делінквентної поведінки, саме засобами музикотерапії, допоможе дітям усвідомити види впливу музики, та сформує вміння

використовувати музику для регулювання внутрішнього стану, та допоможе виробити соціально схвалюваний стиль поведінки.

Мета: Теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати програму «Профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії».

Завдання: Проаналізувати наукову літературу з поняття делінквентної поведінки, та використання музикотерапії, як профілактичного засобу .

Продіагностувати рівні схильності до делінквентної поведінки учнів старших класів.

Розробити та експериментально апробувати «Експериментальну програму профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії»

Провести порівняльний аналіз результатів дослідження після проведення експериментальної програми.

Об`єкт: Профілактика делінквентної поведінки.

Предмет: профілактика делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної літератури з досліджуваної проблеми з метою порівняння та зіставлення теоретичних питань профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів; емпіричні: анкетування, бесіди, спостереження, інтерв'ювання, аналіз продуктів творчої діяльності, задля виявлення продуктивних шляхів впливу музикотерапії на внутрішній емоційний стан підлітків; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) з метою перевірити ефективність створених умов для профілактичної роботи ; статистичні: аналіз результатів експерименту за допомогою методів математичної статистики, статистична обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація з метою перевірки ефективності експериментальної програми «Профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії».

Наукова та практична значущість: виокремлення компонентів схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки. Виявлення та охарактеризування рівней схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки. Розробка та проведення експериментальної програми «Профілактика делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії»

Розділ I. Теоретичні засади профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії.

1.1 Сутність проблеми профілактики делінквентної поведінки

Поняття делінквентності було введено в науку в 1950-х р.р. А. Коеном, який розробив теорію делінквентних субкультур. Він вважав, що аномія як ослаблення культурних норм, цінностей і соціальних взаємозв'язків веде до фрустрації і необхідності пошуку нових форм поведінки. У готовому вигляді ці форми вже є в делінквентна субкультури, орієнтованої на успіх. Однак у цій субкультурі зовсім інші, ніж у «великому» суспільстві, критерії успіху - дрібні крадіжки, агресивність, вандалізм в ній є нормальними засобами досягнення самоповаги і поваги з боку інших [1].

А.Є. Лічко під делінквентною поведінкою має на увазі дрібні громадські дії, що не тягнуть за собою кримінальної відповідальності: шкільні прогули, прилучення до асоціальної групі, дрібне хуліганство, знущання над слабкими і т.д., тобто провинність, схильність, психологічну тенденцію до правопорушення. Делінквентної поведінки розцінюються такі характеристики, як агресивність, брехливість, прогули школи, бродяжництво, крайнє непослух, ворожість до вчителів і батьків, жорстокість до молодших і тваринам, зухвалість і лихослів'я [2]. Але ми вважаємо, що делінквентна поведінка включає не тільки проступки, а й скоєння протиправних дій, таких як злочин.

Е. Дюркгейм визначав делінквентну поведінку, як антигромадське протиправну поведінку індивіда, втілене в його вчинках (діях або бездіяльності), що завдають шкоди, як окремим громадянам, так і суспільству в цілому [3].

Заподіяння шкоди, делінквентом, пов'язано з посяганням на людину, її права і свободи, власність, права юридичних осіб, інші громадські й державні інтереси, а також встановлений державою правопорядок. Різні види делінквентної поведінки піддаються не тільки соціальному осуду. Вони формалізуються державою в нормах права за допомогою опису ознак, їх

характеризують, і визначення їх як правопорушення, за які в законодавстві встановлюються різні види відповідальності. Чинені делінквентні діяння можуть являти собою цивільно-правові делікти: заподіяння майнової шкоди людині або організації, нанесення моральної шкоди особистості, дискредитація репутації людини або юридичної особи та ін.. Особи, які їх вчиняють, підлягають відповідальності, встановленої цивільним законодавством.

До видів делінквентної поведінки відносяться: 1) адміністративні правопорушення, до яких відносять: порушення правил дорожнього руху, дрібному хуліганстві (лихослів'я, нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян), розпивання спиртних напоїв на вулицях, на стадіонах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту та в інших громадських місцях; поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль; доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками чи іншими особами. Тягнуть за собою адміністративну відповідальність і такі делікти, як заняття проституцією, розповсюдження порнографічних матеріалів або предметів та ін, перелік яких в законодавстві про адміністративні правопорушення досить обширний .

2) Дисциплінарний проступок як вид делінквентної поведінки, до якої належать прогули без поважних причин занять учнями, поява на роботі в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, розпиття спиртних напоїв, вживання наркотичних або токсичних засобів на робочому місці і в робочий час, порушення правил охорони праці та ін..

3) Особливу суспільну небезпеку представляє такий вид делінквентної поведінки, як злочин. До злочинів відносяться крадіжки і вбивства, викрадення автомобілів і вандалізм (осквернення споруд і псування майна), тероризм і згвалтування, шахрайства та незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин .

Особливо пильний інтерес у наукових дослідженнях приділяється підліткової делінквентності. Зростання числа деліктів, вчинених молодими людьми у неповнолітньому віці, збільшення питомої ваги тяжких насильницьких злочинів в їх складі являють собою загрозу суспільству[4].

Урахувавши всі особливості делінквентної поведінки, можна зробити висновок про вагомість проведення профілактики даного виду відхиляючої поведінки, оскільки результати її несуть шкоду як самій людині, так і суспільству, в якому вона знаходиться.

1.2 Специфічні особливості профілактики делінквентної поведінки в учнів старших класів.

Учень старших класів - це юнак або дівчина який знаходиться в періоді переходу від дитинства до юності. Сучасна наука визначає цей вік від 14 до 17 років (9,10,11класи). Характеризується якісними змінами, пов'язаними зі статевим дозріванням і входженням у доросле життя [10]. У цьому віці у молодій людини постає проблема вибору життєвих цінностей. Старшокласник прагне сформувати внутрішню позицію по відношенню до себе, до інших людей, також до моральних цінностей. [26].

У цей період індивід має підвищену збудливість, імпульсивність, на яку накладається, часто неусвідомлений, статевий потяг. Основним лейтмотивом психічного розвитку в підлітковому віці є становлення нової, ще досить нестійкої, самосвідомості, зміна Я-концепції, спроби зрозуміти самого себе і свої можливості. Дуже важливе значення має виникаюче в підлітка почуття приналежності до особливої "підліткової" спільності, цінності якої є основою для власних моральних оцінок [10].

В основі профілактики делінквентної поведінки лежать основні психофізіологічні особливості даної вікової категорії. Термін «підліткова (юнацька) делінквентність», що з'явився в 80-90-і роки в США, часто перекладається на російську мову як «злочинність неповнолітніх» і означає порушення закону неповнолітніми, тобто молодими людьми у віці до 18 років.

Юридичний термін «підліткова делінквентность» був введений для позначення діянь юних правопорушників з метою не таврувати їх як «злочинців», а виділити неповнолітніх з основної маси і мати можливість звертатися з ними інакше, ніж з дорослими злочинцями. У більшості випадків їх судять у спеціальних судах у справах неповнолітніх, і судді завжди намагаються виносити як можна більш м'який вирок [11].

Ми вважаємо, що при дослідженні делінквентної поведінки серед учнів старшої школи, необхідно приділити увагу причинам, що викликають делікти: особливості особистості делінквента(правопорушника), специфіка його соціалізації, фактори, що сприяють поширенню деліктів у молодіжному середовищі.

Процес соціалізації (процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування в даному суспільстві) досягає певного ступеня завершеності при досягненні особистістю соціальної зрілості, що характеризується здобуттям особистістю інтегрального соціального статусу (статус, який визначає положення людини в суспільстві). Однак в процесі соціалізації може не проходити успішно. Проявом недоліків соціалізації є відхиляюча (делінквентна) [20].

Причини виникнення делінквентної поведінки можуть бути різними, безумовним є те, що дитина розвивається, стає особистістю і набуває певні моделі поведінки в соціальному середовищі, що оточує її. Вищі психічні функції людини спочатку формуються як зовнішні і лише поступово стають внутрішніми. Так, «через інших ми стаємо самим собою»[21]. Але для того щоб які-небудь властивості придбали самостійний характер, їх необхідно оснастити спеціальними засобами, які дитина спочатку повинна засвоїти в співробітництві з дорослими. Першими дорослими, з якими взаємодіє дитина, є батьки. Сам факт впливу поведінки батьків на формування поведінки дитини очевидний, оскільки батьки практично завжди виступають для дитини як значущі інші, служать моделями для наслідування, можуть заохочувати або карати[22]. Наслідування, ідентифікація, моделювання,

научіння через спостереження, розглядаються як ключові процеси соціалізації, як спосіб придбання дитиною поведінки прийнятої і схваленої в його соціальному оточенні. Через механізм ідентифікації, на думку В. С. Мухіної, здійснюється присвоєння з соціуму всіх досягнень людства: вищих психічних функцій, ціннісних орієнтацій, ролей, норм, правил поведінки в суспільстві. Але для того щоб дитина стала індивідуальністю, батьки організовують ситуації, які вчать її необхідному для її розвитку та відокремленню, яке дозволяє привласнювати зовнішнє через внутрішнє, а також індивідуалізує присвоєну поведінку, ціннісні орієнтації і мотиви людини[23]. Існують типології сімей, які своєю поведінкою тільки сприяють розвитку у дитини делінквентної поведінки: конфліктні сім'ї, асоціальні сім'ї, аморально-кримінальні сім'ї, сім'ї з недоліком виховних ресурсів.

Психологічна деформація сім'ї, порушення системи міжособистісних відносин і цінностей в ній надають найпотужніше вплив на негативний розвиток особистості дитини, підлітка, приводячи до різних особистісним деформаціям - від соціального інфантилізму до асоціальної та делінквентної поведінки.

На виникнення делінквентної поведінки у учнів старшої школі, впливає молодіжна середа, в якій знаходяться підлітки. В старшому шкільному віці велике значення відіграють однолітки, та друзі, які виступають не тільки людьми, які розуміють и підтримують, але й учасниками різноманітних молодіжних об'єднань та представниками субкультур. Зазвичай, молоді люди вступають в субкультурі за підтримкою, яку вони не отримують в сім'ї, та реалізацією свого потенціалу.

Субкультура - позначає частину культури суспільства, що відрізняється своєю поведінкою (позитивним чи негативним) від переважної більшості, а також соціальні групи носіїв цієї культури. Субкультура може відрізнитися від домінуючої культури власною системою цінностей, мовою, манерою поведінки, одягом та іншими аспектами [28].

Існують багато субкультур, атрибутом яких, є скоєння протиправних дій, таких як: розпивання алкогольних напоїв, вживання наркотичних речовин, нанесення майнової та фізичної шкоди, вандалізм. До головних субкультур в які входять протиправні дії можна розглянути такі: футбольні хулігани, панки, гопники, НС-скінхеди, молодіжні кримінальні банди. Головною діяльністю цих субкультур є злодійство, хуліганство, бродяжництво, розпивання алкогольних напоїв, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, жебрацтво, сексуальне, фізичне, психологічне насильство.

У підліткових компаніях дуже часто висміюються такі якості, як чуйність, уважність і доброта, заперечуються загальнолюдські якості. Звідси - жорстокість, доходить часом до садизму, разв'язаність, образи на адресу слухняних хлопчиків та дівчат, які «сидять вдома, читають книги і добре вчаться».

В угрупованні підліток проходить своєрідну школу помилкового колективізму, ризику, романтики, підлості і жорстокості. Тут його підтримують, матеріально переконають у тому, що він «все може». Такі «зграї» обгрунтовано називають молодіжними бандами. Слід відзначити і той факт, що сама підліткова середу дуже агресивна. Відносини нерідко будуються на приниженні слабких, а то й відвертої жорстокості. Непотрібні родині і школі діти стають ізгоями суспільства, тероризують оточуючих, грабують і гвалтують. В цілому, спільноти з переважанням норм, цінностей, зразків поведінки, відмінних від пануючих в суспільстві, утворюють ціннісно-нормативні злочинні субкультури.

Підлітки і молодь частіше інтегровані в субкультурні групи, ніж дорослі. Це пояснюється і природним прагненням об'єднатися в умовах «занедбаності» і недружелюбності світу дорослих, і пошуками таких значущих для молоді дружніх і сексуальних контактів і прихильностей, і розумінням ровесників при нерозумінні дорослими і т.п. [27].

1.3 Використання музикотерапії під час профілактики делінквентної поведінки

Кожний музичний твір, будь то класична сюїта або трек клубної танцювальної музики володіє своїм власним музичним ритмом. Музичний ритм, на відміну від мелодії, як правило, не усвідомлюється рядовим слухачем, тим не менш, саме ритм робить вирішальний вплив на фізіологічний та емоційний стан індивіда в процесі музичного переживання.

Ч. Дізенс у своїй книзі «Вплив музики на поведінку», посилаючись на ряд психофізіологічних досліджень, проведених іншими авторами приходять до наступного висновку: «Зрозуміло вірний той факт, що музика має глибокий вплив на фізіологічні реакції і серед дослідників, що займаються цією проблемою, досягнуто угоду за наступними пунктами. Музика підсилює метаболізм у тілі, посилює або зменшує м'язову енергію, прискорює дихання і зменшує його правильність, виявляє помітний, але змінюється вплив на обсяг крові, пульсацію і кров'яний тиск, таким чином, дає фізичну основу для генезису емоцій »

У роботі Н. Черкаса підкреслюється, що «не тільки музика як така, але навіть прості окремі музичні тони проводять в організмі різко виражені фізіологічні зміни». Автор наводить дані, згідно з якими в залежності від інтенсивності звуку і його забарвлення змінюється тиск крові в судинах [34].

Відомий англійський психофізіолог Грей Уолтер провів дослідження, присвячене впливу музичних ритмів на біоритми людського мозку і досліджував явище наступного характеру: якщо флікер (так називається прилад, що подає звукові і світлові пульсації), налаштувати на домінуючу частоту біоритму цього випробуваного, то виникає явище резонансу - домінуючий ритм буде посилюватися завдяки реакції нав'язування ритму[33].

Невичерпні можливості музики впливати на внутрішній світ людини особливо виділяють методіку саме музичної корекції з ряду арт-терапевтичних методик. В той же час популярність музикотерапії сприяла поляризації наукових думок: з погляду одних цей напрямок є панацеєю від багатьох недуг, а інші вважають музикотерапію не більше, ніж модним віянням[5].

Термін «музикотерапія» має греко-латинське походження і в перекладі

означає «лікування музикою»[6].

Ідея музикотерапії дуже стара. Використання музики в лікувальних і профілактичних цілях відомо, щонайменше, 2500 років. Ще давньогрецький мислитель і математик Піфагор застосовував музику в лікувальних цілях. Аристотель вважав, що музика через катарсис (очищення) знімає важкі психічні переживання, що її вплив рівнозначний сильнодіючим лікам. В епоху середньовіччя метод музикотерапії застосовувався для лікування широко розповсюдженої епідемії хореоманії (танці Святого Вітта). Тоді ж в Італії одержало широке поширення лікування музикою тарентізма - важкого психічного захворювання, викликаного укусом отруйного павука – тарантула [7].

Російська музикотерапія веде свій початок з кінця ХІХ ст., з досліджень І.М. Догеля і І.М. Тарханова. І.М. Догелю вдалося виявити зміну дихання та артеріального тиску у людей від різної музики. В.М. Бехтерев вважав, що за допомогою музичного ритму можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи дитини, стримати занадто збуджений темперамент і розгальмувати загальмованих дітей, врегулювати неправильні і зайві рухи. Г.П. Шипулін ще в 1928 р. відзначив благотворний вплив ритмічних вправ на дитячий колектив з підвищеною нервовою дратівливістю [8]. За допомогою музикотерапії можна як спонукати людину до активних дій, так і стримати її нервові збудження. Оскільки одна з головних умов появу делінквентної поведінки є погана соціалізація, в слідстві якої дитина знаходиться в дуже поганих стосунках з іншими дітьми і зі своєю сім'єю, та її основними рисами характеру стають: негативізм - характерний для кататонічного збудження і кататонічного ступору[9].

Також вона може виступати як засіб профілактики поведінки, що відхиляється, оскільки вона благотворно впливає на загальний емоційний стан дітей з підвищеним рівнем агресивності, та значно знизить прояв делінквентної поведінки.

1.4 Методи та форми профілактики делінквентної поведінки у учнів старших класів засобами музикотерапії.

- У вітчизняній педагогіці методи навчання підрозділяються на три групи:
- Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: Словесні, наочні, практичні, репродуктивні, індуктивні і дедуктивні;
 - Методи контролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: Усні, письмові перевірки та самоперевірки результативності оволодіння знаннями, уміннями і навичками;
 - Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності: Певні заохочення у формуванні мотивації, почуття відповідальності, зобов'язань, інтересів в оволодінні знаннями, вміннями та навичками [36].

За характером взаємодій під час навчального процесу, всі методи навчання можна підрозділити на три узагальнені групи:

Пасивний метод - це форма взаємодії учнів і вчителя, в якій вчитель є основною дійовою особою і керуючим ходом уроку, а учні виступають у ролі пасивних слухачів, підпорядкованих директивам вчителя. Зв'язок вчителя з учнями в пасивних уроках здійснюється за допомогою опитувань, самостійних, контрольних робіт, тестів і т. д.

Активний метод - це форма взаємодії учнів і вчителя, за якої вчитель і учні взаємодіють один з одним в ході уроку й учні тут не пасивні слухачі, а активні учасники уроку. Якщо в пасивному уроці основною дійовою особою і менеджером уроку був вчитель, то тут вчитель і учні знаходяться на рівних правах.

Інтерактивний («Inter» - це взаємний, «act» - діяти) - означає взаємодіяти, перебувати в режимі бесіди, діалогу з будь-ким. Іншими словами, на відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на більш широка взаємодія учнів не лише з учителем, але й один з одним і на домінування активності учнів у процесі навчання. Місце вчителя в інтерактивних уроках зводиться до напрямку діяльності учнів на досягнення цілей уроку [37].

До головних форм роботи зі старшими школярами можна віднести такі:

лекція, бесіда - питально-відповідний метод навчання; застосовується з метою активізації розумової діяльності учнів у процесі набуття нових знань або повторення і закріплення отриманих раніше, ділова гра, мозковий штурм, дискусія, кейс, ігри-розминки, тренінг.

Тренінг розглядається з точки різних парадигм:

- тренінг як своєрідна форма дресирування, при якому за допомогою позитивного підкріплення формуються потрібні патерни поведінки, а за допомогою негативного — «стираються» небажані;
- тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування і відробіток умінь і навиків;
- тренінг як форма активного вчення, метою якого є передача знань, розвиток деяких умінь і навиків;
- тренінг як метод створення умов для самораскриття учасників і самостійного пошуку ними способів вирішення власних психологічних проблем [40].

Головні форми музичної терапії можна розподілити залежно від кількості клієнтів - на індивідуальну та груповий, в залежності від рівня їхньої участі в терапевтичному процесі:

- Рецептивна музикотерапія (пасивна) відрізняється тим, що пацієнт в процесі музикотерапевтичного сеансу не бере у ньому активної участі, займаючи позицію простого слухача. Йому пропонують прослухати різні музичні композиції або вслухатися в різні звучання, що відповідають стану її психічного здоров'я та етапу лікування.
- Активні методи музичної терапії засновані на активній роботі з музичним матеріалом: інструментальна гра, спів.
- Інтегративна музикотерапія поряд з музикою задіює можливості інших видів мистецтва: малювання під музику, музично-рухливі ігри, пантоміма, пластична драматизація під музику, створення віршів, малюнків, оповідань після прослуховування музики та ін творчі форми [6].

Отже, *експресивна* (активна) музична терапія являє собою корекційно-спрямовану, активну музичну діяльність: відтворення, фантазування, імпровізація за допомогою голосу й обраних музичних інструментів.

Методами експресивної терапії вважаються: інструментальна імпровізація, керована і не спрямована групова терапія співом, рухова імпровізація під класичну музику, танцювальна групова терапія .

Експресивна музична терапія поділяється на індивідуальну та групову. Індивідуальна форма експресивної музичної терапії – невербальні (музичні) й вербальні відносини в парній ситуації терапевт-клієнт.

Групова форма експресивної музикальної терапії поділяється на:

- Інструментальна імпровізація. В її основі лежить динамічно орієнтований принцип діяльності, що припускає не директивне втручання терапевта.
- Спрямовану групова терапія співом. Спів, не потребує художньої інтерпретації, тому що він не є самоціллю, а стосується насамперед творчого самовираження.
- Не спрямована групова терапія співом. Загальна релаксація, актуалізація переживань, емоційне стимулювання.
- Рухова імпровізація під класичну музику. Спонтанне емоційне відображення реакції на музику в процесі руху.

Рецептивна музикотерапія (с використанням аудіо-записів) припускає сприйняття музики з корекційною метою і заснована на *пасивному сприйнятті музики* як каталізатора емоційних процесів; як фонової музики під час малювання, для релаксації, медитації, що підсилює включеність у процес роботи (при цьому часто учасники навіть не можуть сказати, яку музику вони чули). Така форма спрямована на регуляцію вегетативних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану, релаксацію, катарсис.

Рецептивна музична терапія складається з трьох методів – динамічно орієнтованої групової терапії, регулятивної і реактивної терапії. Форми

рецептивної музичної терапії поділяються на індивідуальні та групові. До індивідуальної форми рецептивної музичної терапії відносять:

- Комунікативна терапія - слухання музики разом з терапевтом із прагненням «побудувати міст» взаєморозуміння.
- Реактивна терапія. Відрізняється інтимністю, близькою контактністю між пацієнтом і терапевтом. Робота з тими почуттями, які в бесіді викликають напругу. «спрямована на досягнення катарсису
- Не спрямована рецептивна музична терапія. Складається з обмежених у часі передач (20-30хв.) з обраною терапевтом музикою, що передається в кімнату пацієнта через центральний пункт, у деяких випадках через навушники.

До групової форми рецептивної музичної терапії можна віднести:

- Рецептивна музична терапія - слухання й сприйняття музики, обраною групою як стимул до невербальної й вербальної взаємодії усередині групи.
- Реактивна музична терапія - метод створення афективно-динамічних реакцій, що досягається за допомогою слухання стимулюючої музики.
- Регулятивна музична терапія - план-тілесні відчуття, почуттєві й розумові образи.

На сьогоднішній день існує багато методів та видів музикотерапії, незважаючи на її відносно молодий вік. Саме завдяки її багатогранності та особливому впливу на особистість, ми вважаємо, що вона буде ефективною профілактикою делінквентної поведінки [14].

Розділ II. Експериментальна програма профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музичної терапії.

2.1 Соціально - педагогічна діагностика рівня схильності до правопорушень.

Урахувавши особливості підліткового віку, для діагностики схильності до девіантної поведінки ми виділили декілька критеріїв. «Критерій» – це мірило оцінки, достатня умова, ознака прояву або існування явища. В якості

критерію нами було обрано наявність того чи іншого компонента схильності до делінквентної поведінки учнів старших класів:

1. Мотиваційний компонент - це сенс, який заняття музикотерапією має для кожної людини. Якщо вона не має сенсу, тобто участь у ній не сприймається людиною як значуща, приваблива для себе, то це означає її неготовність до цієї діяльності. Мотиваційний компонент буде включати два показники: мотивацію дітей на успіх, та другий компонент – мотивація дітей до заняття музикотерапією.

Для діагностування мотиваційного компонента, на було проведено «Методику діагностики мотивації к до досягнення успіху Т.Елєрса», та опитувальник «Мотивація на заняття музикотерапією»

2. Когнітивний компонент - це сукупність знань і понять, котрі необхідні підліткам для використання музикотерапії з метою профілактики делінквентної поведінки. Низька обізнаність учнів та відсутність позитивного соціального досвіду призводить до скоєнь правопорушень. Когнітивний компонент буде включати два показники: перший буде виявляти рівень обізнаності учнів світу музичних творів та музичних напрямків; другий показник буде виявляти рівень знань про властивості музики, та вплив її на емоціональну та поведінкову сфери людини.

Для діагностування когнітивного компонента, було проведено опитувальники: «Музичний світ», «Вплив музики на життя людини».

3. Емоційно – вольовий компонент – це здатність до регуляції негативних емоцій. Оскільки учні старших класів характеризуються підвищеною збудливістю та імпульсивністю, то велике значення має прагнення підлітка до саморегуляції та самоконтролю. Цей період життя вимагає від учня здійснення багатьох життєвих рішень, таких як: визначення з майбутньою професією, обрання життєвих цінностей, пошуку свого місця в соціальній сфері, реалізації свого внутрішнього потенціалу, а намагання домогтися визнання серед однолітків вимагає бути терплячим і максимально

контролювати свої емоційні процеси. Погана саморегуляція сприяє емоційним зривам, та схильністю до вчинення правопорушення.

Емоційно – вольовий компонент буде включати декілька показників, таких як: агресивність, фізична агресія, непрямая агресія, роздратування, негативізм, образливість, вербальна агресія, почуття, ворожість, потреба у відчуттях. Оскільки учень старших класів має потребу в пошуку нових емоцій та почуттів, і не до кінця сформована життєва позиція та життєві цінності може призвести до того, що підліток, який має високий рівень потреби в почуття, шукає їх в скоєнні правопорушень, та злочинних дій; Самотність. Стан самотності характерний для підлітка, оскільки власні емоції та переживання не завжди знаходять відгук у однолітків та батьків. Пошук власного «Я», та свого місця в житті вимагає глибоких самотніх роздумів, і тим самим, викликає загострене відчуття самотності. Високий рівень відчуття самотності може підштовхнути дитину до скоєння різноманітних правопорушень від порушень громадського порядку до заняття проституцією.

Для діагностування емоційно – вольового компоненту, було проведено методики: «Самооцінка форм агресивної поведінки (Модифікований варіант Басса-Дарки)», «Діагностика ворожості (По шкалі Кука-Медлей)», «Діагностика потреби в пошуку відчуттів М. Цукермана», « Діагностика суб`єктивного відчуття самотності Д. Рассела М. Фегрюсона».

4. Технологічний компонент – це сукупність умінь підлітка використовувати музичні твори, займатись творчістю під музику в період переживання різних емоцій, та для регулювання свого внутрішнього стану.

Для діагностування технологічного компоненту, було проведено опитувальник: «Мій музикальний помічник».

Для діагностики схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки, на основі аналізу наукових наробок дослідників, для критеріїв було визначено такі рівні : низький, середній, високий. При цьому ми надавали їм такі якісні характеристики: Високий рівень характеризується

тим, що у підлітка яскраво виражений інтерес до занять музикотерапією; він виявляє високу активність у прагненнях дізнатися більше; бажає розв'язувати складні завдання, що вимагають творчого підходу; виявляє високу наполегливість у подоланні труднощів за допомогою музики; має високі знання та уміння регулювання емоційного стану.

Середній рівень характеризується тим, що у підлітка є інтерес до заняття музикотерапією, та за допомогою неї відігравати свої негативні почуття. Учень має певні знання та уміння продуктивно використовувати музичні твори, але не виявляє яскравої захопленості даною діяльністю.

Низький рівень характеризується тим, що у підлітка відсутній інтерес до заняття музикотерапією; він не виявляє активності у прагненнях дізнатися більше; не має бажання використовувати музику для регулювання внутрішнього стану; не виявляє наполегливості в подоланні труднощів; у нього недостатнє розуміння ролі музики у житті людини.

Результати діагностики рівня схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки представлені в таблиці № 1, рівні емоційно-вольового компоненту біли модифіковані.

Табл. №1

Результати діагностики схильності учнів старших класів до
делінквентної поведінки

Рівень / Компонент	Низький%	Середній%	Високий %
Мотиваційний	36.6%	35.8%	27.6%
Когнітивний	20.3%	43.1%	36.6%
Емоційно-вольовий	27.1%	34.4%	38.5%
Технологічний	18.1%	37.6%	44.2%
Загальна сума	25.6%	36.2%	38.2%

Отримані дані в процесі дослідження свідчать, що учні старших класів мають високий рівень схильності до правопорушень – 38.2%, це свідчить про необхідність профілактичної роботи серед підлітків. На основи отриманих результатів була створена «Експериментальної програми профілактики делінквентної поведінки у учнів старших класів засобами музикотерапії».

2.2 Експериментальна програма профілактики делінквентної поведінки учнів середніх класів засобами музикальної терапії.

Експериментальна програма складається з системи тренінгів, які направлені на формування, у учнів старших класів, умінь та навичок, які будуть допомагати підліткам регулювати свою поведінку та вчинки. Метою програми є: формування навичок релаксації за допомогою музики; формування умінь аналізувати вплив музики на емоції та почуття; ознайомити підлітків з поняттям конфлікту та шляхами його подолання за допомогою використання музики; формування позитивного відношення до інших та до себе через використання музики; навчити сублимувати емоційну енергію в творчість; усвідомити можливості використання тіла, як засобу вираження почуттів; вивільнити та дослідити почуття через танцювальну експресію за допомогою музики; формування усвідомленого ставлення до процесу самопізнання власного «Я» через маски, пізнати самого себе; створити власну системи музичної терапії.

Завдання експериментальної програми профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії включають: здійснити інформаційно-просвітницьку роботу по темі музичної терапії з учнями старших класів; створити педагогічні умови для формування навичок релаксації; здійснити інформаційно-просвітницьку роботу по темі «Подолання конфліктів за допомогою музики»; створити умови для самопізнання, самодослідження, самовдосконалення, пізнання свого не виявленого потенціалу за допомогою музичної терапії; здійснити профілактику делінквентної поведінки з учнями старших класів; збільшити мотивацію до позитивної поведінки засобами музичної терапії; допомогти

учням відкрити і усвідомити свої погляди і звички за допомогою музики; ознайомити учасників з теоретичними аспектами проблеми позитивного відношення до себе та до інших.

Експериментальна програма складається з восьми тренінгових занять, основою яких є музикотерапія.

В процесі проходження програми учні виконували різноманітні завдання: малювали, складали вірші, пісня, танцювали, під підібрану тренерами музику. Таким чином підлітки навчались проявляти свої переживання і емоції в створенні власної творчості, відігравали негативізм та агресію в ненасильницьких діях.

2.3 Аналіз результатів дослідження рівнів схильності до правопорушень.

Проведення серії тренінгових занять сприяло підвищенню рівня знань учнів про вплив музики на життя людини, реалізацію свого внутрішнього потенціалу та культурно – естетичному розвитку підлітків.

Учні не лише розширили уявлення про світ музики, а й змістовно провели час, відпрацювали деякі вміння щодо організації власної музичної терапії .

Після проведення експериментальної програми профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії діти були повторно діагностовано відносно виділених компонентів Табл.№2.

Табл. №2

Результати діагностики схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки

Рівень / Компонент	Низький%	Середній%	Високий %
Мотиваційний	50.2%	36.2%	13.3%
Когнітивний	24.2%	47.8%	28%
Емоційно-вольовий	35.6%	33.2%	31,2%

Технологічний	30.2%	44.8%	25%
Загальна сума	35,1%	40.5%	24.4%

Проаналізувавши контрольне діагностування, можна зробити висновок, що рівень схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки з високого на середній впав на 13.8%, а з середнього на низький на 9.5%, це свідчить, що експериментальна програма «Профілактики делінквентної поведінки у учнів старших класів засобами музикотерапії» є ефективною. Результати покращення порівняно не великі, але урахувавши складність підліткового віку, багатогранність причин делінквентної поведінки та індивідуальність сімейної обстановки кожної дитини, це гарний результат. Отримані дітьми знання є першою ланкою до освіченої роботи над собою, можливість використання технік та рекомендацій щодо регулювання власної поведінки музикою, які вони отримали на заняттях і створення власної індивідуальної музикотерапії кожною дитиною для самої себе.

ВИСНОВОК

Проаналізувавши літературу можна зробити висновок, що проблема профілактики делінквентної поведінки серед учнів старших класів є актуальною, оскільки діти знаходяться у періоді переходу від дитинства до дорослого життя, визначенням напрямку майбутньої професії, активної реалізації свого потенціалу і формування свого власного життєвого стилю. У цьому віці у молодій людині постає проблема вибору цінностей. Кожен прагне сформуванню внутрішню позицію по відношенню до себе, до інших людей. Учні старших класів характеризуються підвищеною збудливістю, імпульсивністю, та складністю керування емоційно вольовою сферою, тому виникає проблема схильності до делінквентної поведінки. Дуже важливо проводити профілактику делінквентної поведінки саме в цьому віці, оскільки вона буде включати не тільки підвищення обізнаності учнів у сфері контролю своїх емоційних процесів, а й формування умінь та навичок продуктивної реалізації свого потенціалу та своїх здібностей.

Проаналізувавши літературу з особливостей підліткового віку, делінквентної поведінки та музикотерапії, для дослідження ми виділили декілька компонентів: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, технологічний. Кожен компонент складався з декількох показників, які могли більш широко і різносторонньо дослідити необхідне нам явище. Ми провели діагностику учнів старших класів, та визначили і охарактеризували рівні схильності до делінквентної поведінки. Результати дослідження виявили високий рівень 38.2%, схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки. На основі отриманих даних ми розробили та апробували експериментальну програму «Профілактики делінквентної поведінки учнів старших класів засобами музикотерапії», яка складається з системи тренінгів, які направлені на формування у учнів старших класів умінь та навичок, які будуть допомагати підліткам регулювати свої емоції та почуття, і виробляти соціально-схвалюваний стиль поведінки за допомогою музикотерапії. В процесі проходження програми учні виконували різноманітні завдання: малювали, складали вірші, пісня, танцювали, під підібрану тренерами музику. Таким чином підлітки навчались проявляти свої переживання і емоції в створенні власної творчості, відігравали негативізм та агресію в ненасильницьких діях.

Проведення серії тренінгових занять сприяло підвищенню рівня знань учнів про вплив музики на життя людини, реалізацію свого внутрішнього потенціалу та культурно – естетичному розвитку підлітків.

В наслідок цього підлітки не лише розширили уявлення про світ музики, а й змістовно провели позаурочний час, відпрацювали деякі вміння щодо організації власної музичної терапії .

Після проведення експериментальної програми, ми провели контрольне дослідження, яке виявило, що рівень схильності учнів старших класів до делінквентної поведінки з високого на середній знизився на 13.8%, а з середнього на низький на 9.5% .

Проаналізувавши всі дані, які ми отримали в ході дослідження можна зробити висновок, що експериментальна програма «Профілактики делінквентної поведінки у учнів старших класів засобами музикотерапії» є ефективною. Результати покращення порівняно не великі, але урахувавши складність підліткового віку, багатогранність причин делінквентної поведінки та індивідуальність сімейної обстановки кожної дитини, це гарний результат. Отримані дітьми знання є першою ланкою до освіченої роботи над собою, можливість використання технік та рекомендацій щодо регулювання власної поведінки музикою, які вони отримали на заняттях і створення власної індивідуальної музикотерапії кожною дитиною для самої себе.

Список використаних джерел

1. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения//Социология сегодня. - М., 1965. - с. 520.
2. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. — Л.: Медицина, 1977; изд. 2–е доп. и перераб., Л.: Медицина, 1983.
3. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд/Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова.—М.: Мысль, 1994.—с. 399.
4. Змановская Е.В. Девиантология. Психология отклоняющегося поведения. — М.: Академия, 2004. — 288 с. — ISBN 5-7695-1782-4
5. Антонова-Турченко О.Г., Дробот Л.С. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 118–138.
6. Музыкотерапия // Психотерапевтическая энциклопедия / Б. Д. Карвасарский. — СПб.: Питер, 2000. – 672 с.
7. Петрушин В.І. Музична психологія: Навчальний посібник для студентів і викладачів. - М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 1997. – 176 с.
8. Чистякова М.И. Психогимнастика / Под ред. М.И. Буянова. – 2-е изд. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 1995. – 160 с.: ил., нот.
9. Раттер М. Помощь трудным детям. - М., 1987

9. Психологический словарь. И.М. Кондаков. 2000
10. Добренков В.И., Кравченко А.И. Социология: Этом: Социальные институты и процессы. МГУ им. М. В. Ломоносова. - 292с.
11. Словарь практического психолога. — М.: АСТ, Харвест. С. Ю. Головин. 1998.
12. Вдовиченко А.А., 1976
13. Антонова-Турченко О.Г., Дробот Л.С. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 118–138.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення
15. Кодекс України про працю
16. Кримінальний кодекс України
17. Аборт (прекращение беременности) — статья из Большой советской энциклопедии (3-е издание)
18. Уголовный кодекс РСФСР 1960 года
19. Радугин А. А., Радугин К. А. Социология. Курс лекций. – М.: Центр, 1997. 78 с.
20. Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6-ти тт. М.: 1984. Т. 6. Научное наследство/Под ред. М.Г. Ярошевского—М.: Педагогика, 1984.—400 с.— (Акад. пед. наук СССР).
21. «Самосознание и защитные механизмы личности» / Под ред. Д. Я. Райгородского. Самара: «Бахрах-М», 2003. – 784 с.
22. Мухина В. С. М92 Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. - 6-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр "Академия", 2000. - 456 с.
23. Социальная педагогика: Курс лекций/под общей ред. М.А. Галагузовой. – М., 2000- 276с.
24. Гончарова Т. Неблагополучные семьи и работа с ними/ Т.Гончарова // Народное образование. 2002.- № 6- С.98
25. Андреева, Г.М. Социальная психология: учеб. для вузов/ Г.М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2008.-363с.

- 26.АРК642 Кондрат, Е. Н. (Елена Николаевна). Профилактика делинквентного поведения несовершеннолетних: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 - Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право /Е. Н. Кондрат ; Науч. рук. Е. А. Костыря ; МВД России. Санкт-Петербургский университет. -СПб.,2005. -25 с. -Библиогр. : с. 24 - 25.3. ссылок
- 27.Энциклопедия социологии / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1312 с
- 28.Русский национализм между властью и оппозицией. Сборник статей. М.: Центр «Панорама», 2010.
- 29.Аксютин О. А. Панк-культура как феномен молодежной
- 30.контркультуры // Современные трансформации российской культуры. — М.: Наука, 2005. — С. 564—603
- 31.Козлов В. Гопники. — М.: Ad Marginem, 2002. — 288 стр.
- 32.Александр Тарасов «Наци-скины в современной России; Доклад для Московского бюро по правам человека 16 октября 2002 –11 февраля 2004» // Скепсис
- 33.Уолтер Г. «Живий мозок». М., 1966р.
- 34.Марахасін В.С., Цехановскій В.М «Експерименти зі сприйняття музики в аспекті фізіології» / / «Творчий процес і художнє сприйняття», вид. «Наука», 1987 р.
- 35.Харламов И.Ф. Педагогика — М.: Гардарики, 1999. – 520 с.
- 36.Алексюк А.Н. Общие методы обучения в школе. — К.: Радянська школа, 1983. — 244с
- 37.Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. — М.: ИНТОР, 1996. — 544 с.
- 38.Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского.— 2-е изд., испр. и доп.— М.: Политиздат, 1990.— 494 с.

- 39.И. Вачков. Основы технологии группового тренинга. М: Издательство «Ось-89», 1999
- 40.ТСН. Тяжелое детство: почему подростки все чаще становятся преступниками//2012.URL: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/tyazheloe-detstvo-pochemu-podrostki-vse-chasche-stanovyatsya-prestupnikami.html>. (Дата обращения 12.04.2012)